

Tanulmány

Nagy Andrea & Marádi Krisztina

Szövegnyelvészeti szempontok a műfordításkritikában

Két francia szövegrészlet magyar fordításának példája

Abstract

The study aims to present a possible way of applying the interdisciplinary text approach in literary translation criticism through the comparison of two French literary texts and their Hungarian translation. Instead of traditional literary criticism, often based on subjective impressions, the study presents a complex comparative text analysis approach, in which text linguistics, especially semiotic textology and functional stylistics complement each other and together ensure the objective character of the equivalence analysis of the source and target language texts. The comparative text analysis aims to demonstrate as a practical example that text linguistics can provide theoretical and methodological viewpoints that contribute to the practice of literary translation criticism according to scientific criteria.

Keywords: literary translation criticism, translation equivalence, text linguistics, semiotic textology, stylistics

1 Bevezetés

Az irodalmi mű nyelvi megformáltsága, a szöveg nyelvi elemeinek elrendezése, mondatainak felépítése és kapcsolása, vagy a szövegösszefüggést biztosító nyelvi és nem nyelvi szövegsíkok kölcsönös egymásra hatása, egymásba szövődése olyan jelenségek, amelyek mind nagyságuk, mind komplexitásuk tekintetében végtelen gazdagságú kutatási területet jelentenek a stilisztikával, a szövegnyelvészettel és a fordítástudománnyal foglalkozó szakemberek számára egyaránt. Mivel a kutatás tárgya mindhárom tudományág esetében Petőfi S. János szavaival élve (2004: 29) „a legtagabb értelemben vett nyelvhasználat elemének” tekinthető komplex jel: a szöveg, ezért szövegnyelvészet és stilisztika, illetve szövegnyelvészet és fordítástudomány együttműködése elengedhetetlen ahhoz, hogy egy irodalmi szöveg forrásnyelvi és célnyelvi egyenértékűségét a maga komplexitásában tudjuk vizsgálni, s a fordítás minőségéről objektív szempontok alapján tudjunk véleményt formálni. Ennek szellemében jelen tanulmányunk célja forrás- és célnyelvi szövegrészletek elemzésével illusztrálni a szövegnyelvészeti hangsúlyú interdiszciplináris szövegmegközelítés hozadékát a műfordításkritikában.

Esettanulmányunk első részében azt kívánjuk bemutatni, hogyan képes szövegnyelvészet és stilisztika egymást kiegészítve egy a forrásnyelvi szöveg nyelvi megformáltsága által hordozott szövegjelentés-összetevőt kibontani, annak pragmatikai szerepére rámutatni. Ezzel párhuzamosan pedig azt vizsgáljuk, a célnyelvi szöveg nyelvi formái közvetítik-e az eredeti szöveg jelentés-

összetevőjét, azaz megfelel-e a fordítás a kontextuális ekvivalencia¹ követelményének, melynek „lényege, hogy a célnyelvi mondatok ugyanazt a helyet foglalják el a célnyelvi szöveg egészében, mint amilyent a forrásnyelvi mondatok foglalnak el a forrásnyelvi szöveg egészében” (Klaudy 2009: 99). Az elemzett szöveg Pierre Choderlos de Laclos *Les Liaisons dangereuses* (*Veszedelemes viszonyok*)² című levélregényének egy részlete és annak Örkény István által 1965-ben készített magyar fordítása.³

A tanulmány második felében Valère Novarina *L'Opérette imaginaire* (*Képzeletbeli operett*)⁴ című kortárs francia színpadi művének egy részletét vetjük össze a magyar fordításával, azzal a céllal, hogy bemutassuk, a szemiotikai textológia⁵ szövegmegközelítése és fogalomrendszere segítségével hogyan tudunk számot adni nyelvi megformáltságát tekintve atipikus, a szerző által tudatosan „rontott” szöveg és fordítása egyenértékűségéről.

2 Kérdésalakzat és fordítása

Az irodalmi mű nyelvi megformáltsága által kiváltott stílushatás egy olyan szövegértelmezésszerűnek tekinthető, amely „a szöveg mindhárom szintjén [mikro-, mezo-, makroszint] jelentkezhet, és a szöveg értelemszerkezetét, ill. az egyes szövegrészek értelmét („jelentését”) támogathatja, erősítheti, vagy azzal ellentétes hatást kelthet a hallgatóban” (Tolcsvai Nagy 2001: 324). Ez a nyelvi megformáltságból fakadó jelentéskomponens azonban sokkal látensebb, indirektebb módon épül be a szövegegész jelentésébe, mint a mű nyelvi elemeinek szemantikai síkon közvetített, a befogadó számára könnyebben hozzáférhető fogalmi jelentése – így előfordul, hogy rejtve marad a fordító előtt. Ezt az esetet illusztrálja első példánk: egy kérdésalakzat és fordítása.

A mondat szerkezetek az irodalmi mű nyelvi megformáltságának a legszembevetőbb elemét alkotják. Az irodalmi mű egészének szöveg- és stílusstruktúráját azonban nem az egyes szövegmondatok szerkezete, hanem a nagyobb egységek, a mondatömbök vagy mondat sorozatokból álló szövegegységek struktúrája határozza meg. Az irodalmi szöveg mikroszintű nyelvi formái legtöbbször összetett szerkezetű mondatalakzatokba rendeződnek mezoszinten, amelyek stilisztikai értékük révén mindig valamilyen szimbolikus tartalmat közvetítenek. Ezek az absztrakt, mezoszintű jelentéskomponensek pedig beépülnek a szöveg makroszintjén struktúrált tartalmába, és így, végső soron a szövegegész jelentésébe. A szöveg mikro- és makroszintjével is dinamikus kölcsönhatásban lévő komplex mondatalakzatok ezáltal fontos szövegkoherencia-szervező erők. Egyetértve tehát Tolcsvai Nagy Gábor (1996: 206) megállapításával,

¹ Klaudy Kinga (2009) ekvivalencia-felfogása szerint a kommunikatív ekvivalens fordításra három egyenértékűségi viszony jellemző: a referenciális, a funkcionális és a kontextuális egyenértékűség. Míg a referenciális ekvivalencia szempontjából a valóság tényeinek, eseményeinek azonosságát, a funkcionális ekvivalencia szempontjából a célnyelvi és a forrásnyelvi szöveg olvasók körében betöltött szerepének azonosságát vizsgáljuk, a kontextuális egyenértékűség esetében a forrás- és célnyelvi szöveg megszerkesztettségének, mondatkapcsolódásainak azonosságát/különbözőségét vetjük össze.

² Pierre Choderlos de Laclos (1998): *Les Liaisons dangereuses*. Paris: Pocket.

³ Pierre Choderlos de Laclos (2007): *Veszedelemes viszonyok*. Fordította Örkény István. Budapest: Magvető.

⁴ Valère Novarina (2008–2009): *L'Opérette imaginaire. Képzeletbeli operett*. Fordította Rideg Zsófia. Debrecen: Csokonai Színház.

⁵ Petőfi S. János az általa kidolgozott szemiotikai textológia szöveg szemléletét, multidiszciplináris elméleti keretét, fogalomrendszerét több munkájában ismertette, a legátfogóbb kép az alábbi munkáiból kapható: 1996, 2004.

miszerint „[...] a nyelvtani szerkezet, a mondat szerkezet maga is hozzájárul a megvalósult szerkezet jelentéséhez, a nyelvtani megformáltság maga is a jelentés része”, úgy véljük, figyelmet érdemlő fordításkritikai szempont, hogy az adott irodalmi szöveg különböző mondatalakzatainak, mondat sorozatokból álló szövegegységeinek adekvát, azaz egyenértékű tartalmi-szerkezeti átültetése valósul-e meg a forrásnyelvről célnyelvre történő fordítás során.

A tudatos alkotói szándékot joggal feltételezve még hosszabb prózai művek (mint például a prousti regényfolyam) esetében sem tekinthető a mondat szerkezet pusztán egy olyan külső formának vagy csupán dísznek, amely független lenne a szövegjelentéstől. Laclos *Les Liaisons dangereuses* (*Veszedelemes viszonyok*) című levélregénye esetében két okból sem. Egyrészt a szereplők karakterét, egyéniségét Laclos a nyelvi kifejezőmódjuk révén teremti meg: az általuk írt leveleket olyan egyéni hangvétellel ruházza fel, amely a referenciális illúzió elvének megfelelően „utánozza”, tükrözi mindegyik levélíró személyiségét, jellemző stílusát (Collognat 1998: XXV). Másrészt a libertinus szereplők hódítási stratégiája, ravasz cselszövései, levelekről lévén szó, kizárólag a nyelv által valósulnak meg, így „a csábításnak és a rontásnak ez a bonyolult műfaji törvényekhez és illemszabályokhoz kötött magasiskolája” (Örkény 2007: 485) a meggyőzés retorikai eszközeinek gazdag tárházát nyújtja.

Szövegvizsgálatunk tárgya Valmont vikomt Tourvelnéhez írott egyik levelének részlete és annak magyar fordítása. Valmont vikomtnak ugyanis az erényes Tourvelné elcsábítására tett erőfeszítései a regény három, egymást állandóan keresztező szálának egyikét adják, és leveleiben a vikomt a stilisztikai-retorikai eszközök egész arzenálját veti be a csábítás érdekében. Ilyen eszköz az LVIII. levél 2. bekezdésében található alábbi, retorikai töltésű kérdésalakzat is:

[K01] Et pourquoi ces menaces et ce courroux ? [K02] qu'en avez-vous besoin ? [K03] n'êtes-vous pas sûre d'être obéie, même dans vos ordres injustes ? [K04] m'est-il donc possible de contrarier aucun de vos désirs, [K05] et ne l'ai-je pas déjà prouvé ? [K06] Mais abuserez-vous de cet empire que vous avez sur moi ? [K07] Après m'avoir rendu malheureux, après être devenue injuste, vous sera-t-il donc bien facile de jouir de cette tranquillité que vous assurez vous être si nécessaire ? [K08] ne vous direz-vous jamais : Il m'a laissée maîtresse de son sort, et j'ai fait son malheur ? [K09]⁶ il implorait mes secours, et je l'ai regardé sans pitié ? [K10] Savez-vous jusqu'où peut aller mon désespoir ? [K11] non.

A kérdésalakzattal megvalósuló retorikai interrogáció és szubjekció nagyon gyakori Valmont leveleiben: a csábításnak ez olyan hatásos stilisztikai eszköze, amely nemcsak nagyobb érzelmi töltetet hordoz, mint a kijelentő mondat, hanem burkolt módon ugyan, de állásfoglalásra is készíteti a levél címzettjét. A kérdések ugyanis csak külső formájukat tekintve kérdések, valójában nem kérnek információt, és nem várnak választ. Fatikus funkciójukat így foglalja össze Szikszainé Nagy Irma (2007: 513):

[...] a kérdő forma álinterrogatív szituációban feszültségfokozó erejű, hiszen bevonja a hallgatót/olvasót az együttgondolkodásba fatikus funkciójával, ezért szerepe van a szövegalkotásban azáltal, hogy a megnyilatkozó szimulálja a kérdésfeltevessel a szó átadását, bár nem adja át, látszólag információt kér, közben pedig információt sugall vagy ad, a kérdéssel való megszólítással mentális művelet elvégzésére

⁶ A [K09] mondat ugyan a [K08] mondat *ne vous direz-vous jamais* idéző részéhez tartozik, mégis különálló mondategységnek vettük: egyrészt a [K08] mondat végén álló kérdőjelet olyan írásjelnek tartjuk, amely a két mondategységet egyértelműen elhatárolja egymástól, másrészt a [K09] jelentését tekintve olyan újabb kérdés-egységet alkot, amely a kérdéshalmaz retorikai alakzatának újabb elemét képviseli. Külön álló számozása láthatóbbá teszi elemzésünkben az eredeti és a fordított szöveg kérdésalakzatában mutatkozó mennyiségi eltérést.

késztet, ennek következtében állásfoglalásra ösztönöz, és közben érzelmi hatást kelt a véleményformálás céljából.

Emellett hangsúlyozza azonban, hogy a retorikus kérdés sokrétű funkciót tölthet be, így például konatív funkciójában pszichikai, manipulatív eszköz lehet:

Ha a figyelem élénkítését kívánja elérni, fatikus funkciójú: a kérdezettekkel való kapcsolat látszatát tartja fenn (előadás közben). Alapvetően azonban emotív szerepű, a kérdező hangszíne, dallama jelzi az érzelmek egész skáláját: bosszankodást, felháborodást, parancsot, gúnyt stb. Konatív szerephez is juthat: ha ún. meggyőző kérdésként azt szuggerálja a kérdezettnek a kifejezésmódban elrejtett érzelmekkel, hogy értsen egyet a kérdezővel; ilyenkor mint a nyelvi manipuláció finomabb eszköze pszichikai hatásként egyetértést vált ki. (Szikszainé Nagy 2008b: 309)

Így a Valmont levelében szereplő kérdésalakzat sűrűn egymást követő, s ezzel az érzelmi feszültséget fokozó kérdés egységei is hatást keltenek, meggyőzni akarnak, érvelnek, provokálnak a címzettből kiváltani kívánt érzelmi állásfoglalás elérése érdekében. Valmont kezében ez a retorikai alakzat egy kivédhetetlen hatású, a történet végkifejlete fényében „halálos” pontoságú pszichológiai fegyver.

Mivel a szöveg kompozicionális organizációja áll elemzésünk középpontjában, a szemiotikai textológia szövegelemzési jelrendszerének⁷ megfelelően [K01] – [K11] kóddal jelöltük a komplex kérdésalakzatot alkotó tizenegy szövegmondatot mint elsőfokú makroszintaktikai kompozícióegységeket. A francia szövegben a [K01]-től [K10]-ig sorjázó kérdő mondatok fordított szórendjében monotonul ismétlődik a *vous* névmás, s ez egy olyan gondolatrítmust ad (*avez-vous, êtes-vous, abuserez-vous, vous direz-vous, savez-vous*), amely egyrészt a levél írójának zaklatott érzelmi állapotát hivatott tükrözni, másrészt hasonló érzelmi reakciót kíván kiváltani a levél címzettjéből. A kérdésáradat sodrását azonban hirtelen megszakítja az egyszavas, s már csupán ettől nagyon erős stílushatást kiváltó mondategység, a [K11] mondatban a csattanós *non*.

A szövegrészlet szintaktikai szerkezetével párhuzamos ívet követ a szemantikai szerkezet is: a *menace* szótól a kérdések egy folyamatosan emelkedő érzelmi ívet rajzolnak, amely a csúcsponttól váratlanul zuhan a mélybe: [K10] *Savez-vous jusqu' où peut aller mon désespoir ?* [K11] *non*. Az utolsó kérdés-felelet által megvalósuló szubjekció dramatizáló szándékú: mind szerkezete, mind retorikai töltete révén hozzájárul egy tragikus lépés sejtetéséhez, ami érzelmi zsarolásként a nő ellenállásának megtörését célozza. A meggyőzés eszközeként használt szubjekció fontos kommunikációs célja „felkelteni a figyelmet a megnyilatkozó kérdéssel, és az azt rögtön követő felelettel le is zárni a másféle válaszadás lehetőségét” (Szikszainé Nagy 2008a: 289). A [K01]-től [K10]-ig sorjázó francia kérdések tehát a levélíró szándékának megfelelően válasz nélkül maradnak, feloldás nélkül lebegnek. Az ebből fakadó feszültséget pedig csak fokozza, hogy felelet, ráadásul tagadó értelmű, épp az utolsó, legtragikusabb hangulatú kérdésre érkezik.

Most lássuk, hogyan ültette át magyarra Örkény ezt a retorikai szerkezetet:

[K01] És mire jó ez a nagy indulat? [K02] Mintha nem tudná, hogy úgyis megteszem, amit mond; [K03] még igazságtalan parancsait is teljesíteném. [K04] Egyszer már bizonyítottam, milyen engedelmes vagyok, mert nincs erőm szembeszállni az ön kívánságaival. [K05] Ezzel a hatalommal akar visszaélni? [K06]

⁷ A szemiotikai textológia szövegvizsgálatokban alkalmazott fogalmainak, szimbólumainak rendszeréről lásd elsősorban: Petőfi S. 2004, *A szemiotikai textológia jellemző jegyei, alkotóelemei és a nyelvészeti kutatás* című fejezet 3.2 és 3.3 alfejezetei.

Tudná-e élvezni azt a békességet, mely állítólag életszükséglete, még akkor is, ha minden józan ok nélkül a teljes kétségbeesésbe döntött engem? [K07] Egyszer eszébe jutna, hogy azt az embert tette tönkre, aki sorsát a kezébe tette le, és irgalom nélkül elfordult attól, aki legjobban rászorult a segítségére. [K08] Tudja-e, hogy az ember mire képes kétségbeesésében? [K09] Nem, ezt ön nem tudja, asszonyom.

A makroszintaktikai kompozícióegységek jelölésével kiemeltük az eredeti szöveghez képest legszembeötlőbb eltérést: Örkény fordításában a francia szöveg tizenegy mondategységből csupán kilenc marad. Mi az oka ennek a szövegszerkezeti változtatásnak? Mondategységeket vont össze vagy esetleg hagyott ki a fordító? Mi indokolja vajon a szövegmondat-határok megváltoztatását? Nem eredményez-e ez a megoldás kontextuális eltolódást vagy akár jelentésváltozást az eredeti szöveghez képest? Tudjuk ugyan, hogy módosíthatják valamelyest a fordítók a célnyelvi szövegek szerkezetét, de erre leginkább akkor kerül sor, ha „a forrásnyelv bekezdései konvencionálisan hosszabbak vagy rövidebbek a célnyelvben szokásos bekezdéseknél” (Károly 2007: 91). Ebben a szövegrészletben azonban sem a francia mondategységek, sem az általuk alkotott bekezdés hossza nem tér el a magyar nyelv átlagos mondat- vagy bekezdéshosszától, így ez nem szolgálhat magyarázatul. Emellett Laclos műve esetében annál is inkább felmerülnek a fenti kérdések, mert a regény két libertinus főszereplőjét, Valmont vikomtot és Merteuil márkinét tudatos nyelvhasználókként ábrázolja az író, akik leveleikben gyakran írnak nyelvhasználati kérdésekről: szavak jelentéséről, szórendről, mondatok hatásos elrendezéséről fejtik ki véleményüket, vagy éppen oktatják ki egymást – azaz a nyelv maga is a regény egyik főszereplőjévé válik⁸.

Ha a magyar szöveg belső struktúráját vizsgáljuk, látjuk, hogy Örkény fordításában a francia interrogáció-szubjekció komplex alakzatának 10 kérdésből ([K01]–[K10]) és 1 kijelentésből ([K11]) álló, szabályos, patikamérleg pontosságával „kimért” kompozíciós szerkezete eltűnik, s helyére kérdések és kijelentések rendszertelen váltakozásából álló mondatláncolat lép: 1 kérdés ([K01]) – 3 kijelentés ([K02], [K03], [K04]) / 2 kérdés ([K05], [K06]) – 1 kijelentés ([K07]) / 1 kérdés ([K08]) – 1 kijelentés ([K09]). Noha ebből a mondategység-sorozatból is kirajzolódik halványan egy háromszor ismétlődő kérdés-kijelentés szerkezetű gondolatalakzat (ezek határát jelöltük fenn a / jellel), ez a fordítói megoldás a kijelentő mondatok túlsúlya miatt nemhogy fokozni, de még fenntartani sem képes a szövegrész drámainak szánt hangulatát: a francia kérdéshalmaz feszültsége a fordításban kérdések és kijelentések, azaz feszültségoldás statikusabb párosává alakul. A célnyelvi szövegben a francia [K02] kérdésegység teljes egészében hiányzik, a [K03]–[K05] kérdések pedig úgy szelídülnek kijelentő mondatokká, hogy közben bizonyos elemeik más mondategységekhez kerülnek. Így például a magyar [K04] szövegmondat a francia [K03]–[K05] kérdések mindegyikéből tartalmaz elemet: *Egyszer már bizonyítottam* (francia [K05] eleme), *milyen engedelmes vagyok* (francia [K03] eleme), *mert nincs erőm szembeszállni az ön kívánságaival* (francia [K04] eleme).

Ez utóbbi célnyelvi mondat arra is rámutat, hogy nemcsak a mondathatárokat, hanem a mondategységek logikai viszonyait kifejező kötőszókat, s ezzel együtt a mondatok pragmatikai jelentését is megváltoztatja a fordító. A francia retorikai alakzat mondategységei közötti logikai

⁸ Hasonló problémára hívja fel a figyelmet műfordításkritikájában Kovács Ilona (2004, *Litera* irodalmi portál: <https://litera.hu/magazin/kritika/catherine-millet-catherine-m-szexualis-elete.html>) egy a libertinus irodalmi vonulatba sorolható, kortárs francia regény magyar fordításával kapcsolatban. Hangsúlyozza, hogy Catherine Millet: *Catherine M. szexuális élete* című regényében (első magyar nyelvű kiadása: Ulpius-ház Kiadó, 2002) mint libertinus hagyományokra építő műben a mondat szerkezeteket tudatosan megkomponált, jelentéshordozó elemnek kell tekinteni, és példákkal illusztrálja, milyen jelentésmódosulást, emfázis-eltolódást okoznak a francia szöveghez képest a magyar szövegben az ezt figyelmen kívül hagyó fordítói megoldások.

relációkat ugyanis mellérendelő kötőszók (*mais, donc* és különösen az itt argumentatív orientációjú *et*) fejezik ki, melyek mezoszintű szövegkonstrukciót⁹ képezve koherenciateremtő elemek: a viszonyjelölő elemek mezoszintű mondatöbbségeket fognak össze, s mivel a mondat-egységeket azonos szintaktikai szintre helyezik, egyformán hangsúlyos szemantikai és pragmatikai jelentést közvetítenek. A magyar fordítás azonban elsősorban alárendelő tagmondatokat alkalmaz (*hogy, milyen, mert, mely, ha, aki* kötőszókkal), s ezzel a mondat-szerkezet-lesüllyesztéssel (önálló mondat helyett mondaton belül alsóbb szintaktikai szintre süllyesztéssel) egyrészt bizonyos információkat kevésbé fontosnak tüntet fel, másrészt az eltérő logikai kötőelemmel az eredetihez képest eltérő pragmatikai jelentést közvetít. Így például a francia [K04] *m'est-il donc possible de contrarier aucun de vos désirs*, mondat-egység (*Képes vagyok-e szembeállni bármilyen kívánságával?* ford. a szerzők) eldöntendő kérdésének célja az, hogy az általa sugallt nemleges válasszal pozitív képet alakítson ki Tourvelnében Valmont-ról. Ezzel szemben a magyar [K04] *engedelmes vagyok, mert nincs erőm szembeállni az ön kívánságaival* szövegmondatnak a *mert* okhatározói alárendelő kötőszóval kapcsolt tagmondata nemcsak retorikai töltetet nem hordoz, hiszen egyszerűen információt közlő kijelentés, hanem a csábítás szempontjából egyenesen kontraproduktív magyarázkodásnak hat, ami negatív színben tünteti fel Valmont-t, azaz a levélíró szándékával épp ellentétes pragmatikai orientációjává válik a magyar mondat. Ez a példa is igazolja Károly Krisztina (2007: 101) megállapítását, mely szerint „[a]z egész szöveg logikáját megváltoztathatja, ha a fordító nem megfelelő módon értelmezi és fordítja” az egy szövegegység önálló mondatai közötti logikai összekapcsolást jelző kötőelemeket.

Látható tehát, hogy az eredeti kérdésalakzat kompozíciós szerkezetének feldarabolása, átrendezése és a kérdő mondatok kijelentő mondatokkal való felváltása nemcsak a szövegtest szintjén jelent változást. A francia interrogáció-szubjekció alakzatának eltűnésével eltűnik stílushatása, feszültségkeltő ereje is a fordításban. Míg a francia szövegben kérdéssor halmozódik az ellenvető válasz előtt, addig a magyarban már az első kérdésre válasz érkezik, s mivel ezt újból kérdés-felelet párosa követi, már nincs drámai hatása az olvasóra annak, hogy az utolsó és legtragikusabbnak szánt kérdést is válasz zárja. Az eredeti tíz kérdésnek kevesebb, mint a fele, csupán négy marad meg a magyar fordításban, s ez két okból is szövegjelentést csorbító veszteség. Egyrészt elvész a kérdéshalmozásból fakadó pátosz, emelkedettség, ami az érzelmekre hatás, jelen esetben a csábítás elengedhetetlen eszköze. Másrészt jelentősen gyengül a levél provokáló, a címzettet a kívánt válaszadásra kényszerítő ereje, holott Valmont egyik legfőbb problémája eleinte épp az, miként tudná legalább levelezésre bírni Tourvelnét:

Celle [la demande] que vous me faites de m'écrire n'est guère plus facile à accorder ; et si vous voulez être juste, ce n'est pas à moi que vous vous en prendrez. (Lettre XLIII La Présidente de Tourvel au Vicomte de Valmont)

Ön levelezni óhajt velem – ez a második kérése. Legyen méltányos és lássa be, hogy ez se sokkal könnyebben teljesíthető, mégpedig kizárólag az ön hibájából. (Tourvelné levele Valmont vikomthoz, XLIII. levél, Örkény István fordítása)

Valmont vikomt leveleiben tehát a retorikus mondatfűzés olyan mezoszintű szövegépítő sajátosság, amely lényeges eszköze a csábításnak, azaz fontos pragmatikai jelentés-összetevő.

⁹ Az önálló mondatok közötti mellérendelés szövegszervező szerepéről szóló magyar szakirodalom rövid áttekintését, az önálló mondatok közötti mellérendelés mezoszintű viszonyait, szövegkonstrukciós jellegzetességeit lásd: Tolcsvai Nagy Gábor 2001: 256–271.

Márpedig, amint Károly Krisztina (2007: 251) is rámutat, „[...] a szöveg retorikai struktúrájának megőrzése a funkcionális és kommunikatív fordítás fontos feltétele. Amennyiben a forrásnyelvi kapcsolódási proposíciók félreértelmezése miatt a célnyelvi szöveg retorikai struktúrája és/vagy domináns retorikai funkciója eltér a forrásnyelvi szövegtől, fennáll annak a veszélye, hogy a fordítás során a szöveg típusa megváltozik, és a célnyelvi szöveg nem tudja betölteni a kívánt funkciót”.

3 Atipikus szöveg és fordítása

Mivel a következő francia szövegrészlet és magyar fordítása ekvivalenciaviszonyainak vizsgálatához a szemiotikai textológia fogalomrendszerére támaszkodunk, röviden kitérünk néhány, a jelen vizsgálat szempontjából lényeges fogalomra, elemzési aspektusra. A szemiotikai textológia a szöveget multimediális, de dominánsan verbális jelkomplexumnak tekinti, amelyben „[a] vehikulumokhoz [a szöveg fizikai megjelenési formájához] hozzárendelt felépítés- és jelentésleírások jellege attól függően változik, hogy melyik alkotó vagy befogadó, melyik kommunikációs-szituációban, milyen elméletet (vagy implicit tudás- és feltételezésrendszert) használ a hozzárendelés végrehajtásakor” (Petőfi S. 1996: 10). A szemiotikai textológia ennek megfelelően egy sokösszetevős, komplex jelmodellel dolgozik: „a jelnek mind a jelölő, mind a jelölt összetevőjét elemeire bontja, hogy a szövegleírás egyes aspektusainak tárgyát ezekkel a részkomponensekkel adhassa meg” (Dobi 2021: 39). A teljeskörű szemiotikai textológiai szövegvizsgálatnak tehát a szöveg mint komplex jel minden összetevőjére és azok megnyilatkozói, valamint befogadói mentális képére, továbbá a közöttük lévő relációkra is ki kell terjednie. Ebből a hatalmas apparátusból azonban egy konkrét szövegvizsgálat esetében ki kell választani a célnak megfelelő vizsgálandó összetevőket és szempontokat. Jelen esetben nem prototipikus szöveg és fordítása fordításkritikai célú vizsgálatában releváns szempontnak a forrás- és célnyelvi szövegek szöveg-összefüggőségi síkjainak összevetését tartjuk: egyrészt a szöveg nyelvspecifikus összefüggőségét biztosító konnexió és kohézió megvalósulását, másrészt a tényállás-specifikus összefüggőség két nyelv közötti ekvivalenciáját. Ez utóbbi, a Petőfi S. János által *konstringenciának*¹⁰ nevezett sík meghatározó jelentőséggel bír, deviáló szöveg esetében különösen, ugyanis szemiotikai textológiai értelemben a szöveg koherenciáját nem a szöveg nyelvi szövetének összefüggősége, hanem a szöveg által feltételezetten utalt tényállás-konfiguráció összefüggősége biztosítja. Ugyanakkor, mivel a szövegösszefüggés síkjai között kölcsönös függőségi viszonyok¹¹ is vannak, és sokszor nem teljesen vagy nem egyértelműen különíthetők el egymástól, az egyik síkon tapasztalható sérülés befolyásolja más síkok összefüggőségét, értelmezhetőségét.

Így van ez Novarina *L'Opérette imaginaire (Képzeletbeli operett)* című színdarabjában is, ahol a szöveg nyelvspecifikus síkjainak sérülése kihatással van arra, hogy a néző mennyire képes a létező vagy egy feltételezett valóság konstringens, összefüggő darabjaként értelmezni a szöveg által (feltételezetten) utalt tényállás-együttest. „Valère Novarina szőszínháza a Genet-, Jarry-féle drámai és színpadi hagyományra épülő logocentrikus színház” – írja Sepsik Enikő

¹⁰ A konstringencia fogalmáról, a szemiotikai textológiai szövegtérképezésben játszott szerepéről részletes ismertetés olvasható Petőfi S. János 2009-ben, elsősorban a 4. és 5. fejezetekben.

¹¹ Az *Officina Textologica* sorozat két tematikus számot is szentelt a szövegösszefüggés elméleti és gyakorlati kérdéseinek: *Officina Textologica* 16 (2011) és *Officina Textologica* 17 (2012).

(2009: 7) *A cselekvő szó (ige) színháza* című írásában. Novarina a nyelvben, a nyelv által létező embert szedi szét darabjaira, és rakja össze újból, de másként: mindent felforgatva, szétszórva, a feje tetejére állítva. A darab szereplői marionettfigurákként mozognak a színpadon, s a cél nélküli cselekmény maga a nyelv: kiforgatott szavak, szétszórótt mondatok forognak körbe-körbe, és állnak időről-időre másként össze. Fordítási szempontból érdekes tehát megvizsgálni, a szöveg mely síkjait és milyen mértékben rontotta tudatosan a szerző, milyen hatással van ez a szövegegész jelentésére, és hogyan teremti újra kitűnő érzékkel és nagy nyelvi leleménnyel a szöveg „rontott”, mégis konstringens jellegét a magyarban a fordító, Rideg Zsófia.

A darab I. felvonása 3. jelenetének egy jellegzetes részletét választottuk elemzésünk tárgyául:

Acte Ier, scène 3 : Maison vide.

La Femme Pantagonique

Allume la lumière dans la tête d'autrui. Nous sommes le combien aujourd'hui 22 ?

Le Valet de carreau

Le 28 vite-six deux.

La Femme Pantagonique

Où en est le conflit entre Anthroïdes et Humanidiens ?

Le Valet de carreau

Oui.

La Femme Pantagonique

Et quelle heure est-y ?

La Machine au nom trompeur, Le Valet de carreau, La Femme Pantagonique

Vingt heures 22, 33, 24, 83, 4, 2, 1.

La Machine au nom trompeur

[K01] Les forces valentétunoïdes de l'U.N.F.L.S.C.I.O. et les transfuges du F.L.P.P.K.R.S. se sont occasionné d'importants dégâts mutuels sous les yeux des observateurs – alors même que [K02] les forces anthroïdes et les forces nonanoïdes récupéraient à leur profit le restant des forces umanidiennes. [K03] Pour les livrer, toute honte bue, aux troupes bobloïdes.

Le Valet de carreau

Quelle heure est-y ?

La Femme Pantagonique

Quelle heure est-y l'heure qu'il est ?

Le Valet de carreau

Précisément huit heures quatre et quatre. Olaf, cesse d'aboyer !

I. felvonás, 3. jelenet. Üres ház.

Pánagónia nő

Kapcsold be a fényt a másik fejében. Hanyadika van ma 22-dikén?

Káró Bubi

Hamar 30-dika és öt másik.

Pánagónia nő

Hol tart az összetűzés az Antropoidák és Humanidek között?

Káró Bubi

Tényleg.

Pánagónia nő

És hány óra van itt?

A Kép-Gép. Káró Bubi. Pánagónia nő

Húsz óra 25, 16, 47, 33, 7, 5, 1.

A Kép-Gép

[K01] Az I.B.L.S.N.O.P.Q. aberrogén erői és a K.L.O.Z.Á.J.E.M. dezertőrei kölcsönösen jelentős károkat okoztak egymásnak a megfigyelők szeme láttára – miközben [K02] az antropoid és nonanoid haderők bekebelezték az umanid haderők maradványait. [K03] Hogy átadják őket, szégyenszem lesütve, a bablaid csapatoknak.

Káró Bubi

Hány óra van itt?

Pánagónia nő

Hány óra az amennyi az ittlévő idő?

Káró Bubi

Pontosan hét óra kettő és kettő. Blöki, ne ugass!

Nagy Andrea & Marádi Krisztina:
 Szövegnyelvészeti szempontok a műfordításkritikában.
 Két francia szövegrészlet magyar fordításának példája
 Argumentum 18 (2022), 260–272
 Debreceni Egyetemi Kiadó
 DOI: 10.34103/ARGUMENTUM/2022/14

<i>La Femme Pantagonique</i> Que donne le conflit entre les Unanoïdes et les Anthropoponidiens ?	<i>Pánagónia nő</i> Hogy áll az Unanoidák és Antropopoidok közötti konfliktus?
<i>Le Valet de carreau</i> Il ne donne rien.	<i>Káró Bubi</i> Ül.
<i>La Femme Pantagonique</i> Si. Pilaf, cesse d'aboyer ! veux-tu !	<i>Pánagónia nő</i> De tényleg. Bodri, ne ugass! hallod!

A szöveg párbeszédjellegű fizikai megjelenési formája első látásra jólformált, úgy tűnik, hogy megfelel a színpadi műfajnak. A néző – az itt természetesen nem látható színpadkép révén is – a jelenetet valószínűleg egy olyan hétköznapi forgatókönyv részeként értelmezi, amikor egy pár este, az otthonukban, a tévé előtt ülve beszélget. A befogadó mégis zavarban van, mert az elhangzó szöveget nem tudja koherens párbeszédként értelmezni. A társalgás alapegységének tartott fordulók hiányoznak: néhol a kiegészítendő kérdésre igenlő válasz érkezik, máskor az elhangzó kérdésben már a válasz is benne van. Emellett a kérdés-felelet formai kapcsolata sem valósul meg: a kérdésre egy jelentésében azonos kérdés érkezik felelet helyett. Így nincs tematikus előrehaladás, és a megnyilatkozás kommunikációs funkciója is megkérdőjeleződik. Mivel ezek a jelenségek a szöveg szerkezeti szintjén megragadhatók, fordítói szempontból nem jelennek problémát: az eredeti szerkezet megtartásával értelemszerűen a magyar fordításban is megvalósul a deviáns párbeszédjelleg.

A francia párbeszéd fordulójának szövegmondatai között a grammatikai összefüggőséget leginkább az igék jelen idejű alakjai biztosítják: *sommes, est, est, est, est, est, donne, donne*. A magyar fordításban ehhez képest csupán annyi a különbség, hogy a magyar nyelv sajátosságai-ból fakadóan a létige jelen idő egyes szám 3. személyű alakja természetesen ritkábban jelenik meg. A konnexiós kötés azonban a franciához hasonlóan megvalósul a *tart, van, van, áll, ül* igék jelen idejű alakja révén.

Ugyanakkor ez utóbbi két magyar igealak a kohézió síkján az összefüggőség ellen hat, szemben a francia *Que donne...? – Il ne donne rien* állító és tagadó szerkezet párosával, hiszen a magyar *áll* ige kontextuális jelentése a 'hogyan áll valami?' típusú kérdésben nincs lexikális kapcsolatban az *ül* ige jelentésével, nem antonímák. Ez a fordulón belüli kohéziós „döccenő” pedig kihat az általuk utalt tényállások közötti összefüggőség megítélhetőségére is: a magyar szöveg ezen a ponton kevésbé minősül konstringensnek, mint a francia. A két szöveg egyenértékűsége azonban nem csorbul, hiszen a fordító ugyanúgy a szövegösszefüggés szemantikai síkjának, s ezzel a szöveg jelentéshordozó képességének tudatos rontását alkalmazza, mint az eredeti szöveg alkotója.

Novarina ugyanis a szöveg deviáló jellegét elsősorban a kohéziós sík gyengítésével éri el. Így például egész sor olyan lexéma szerepel a szövegrészletben, amely nem létezik a francia nyelvben: *Anthropoïdes, Humanidiens, valentêtunoïdes, Unanoïdes, Anthropoponidiens*, stb. Ezeknek a szerző által alkotott elemeknek a 'valamilyen népek' referenciális jelentése azonban könnyen kikövetkeztethető a kontextusból. Fordítási szempontból sem jelent komoly problémát az átültetésük, hiszen a magyar nyelv is használja – a franciához hasonlóan elsősorban tudományos szövegekben – a görög és latin szótöveket és toldalékokat: *Anthropoïdes – Antropoidák, Unanoïdes – Unanoidák*, stb. Egyetlen kivételt tesz a fordító: elveti a *valentêtunoïdes* szót, helyette megalkotja a szótövével negatív jelentést sugalló *aberrogén* melléknevet. Ezzel a nem létező, a franciához képest azonosíthatóbb és negatívabb jelentést sugalló szóalkotással a

fordító munkáját már adaptációnak nevezhetjük, hiszen kreatív megoldásával a szerző alkotótársává lép elő, az eredeti szóalkotási eljárást saját ötlettel bővíti.

Problémát leginkább a nagyobb egységek, szószerkezetek, szövegmondatok szemantikai értelmezése és fordítása jelent, ami csak kisebb részben fakad szintaktikai szerkezetük nem normakövető voltából, mint például a *Quelle heure est-y l'heure qu'il est ?* mondat esetében. Ez utóbbi mondat ugyan a francia szintaxis szabályainak valóban nem felel meg, a darab által ábrázolt hétköznapi kommunikációs helyzetben azonban ez úgy értelmezhető, mint a beszélt nyelv spontaneitásából fakadó „lazaság” vagy esetleg a szereplők nyelvhasználatával való indirekt jellemzése. Mivel a franciához képest a magyar mondatok szórendjének tekintélyes számú variációja elfogadható a magyar nyelvérzék számára, a fordító nem szintaktikai szerkezetvariánsokat alkalmazott, hanem lexikai megoldásokkal élt, melyek tökéletesen újraterezték a familiáris, „laza” vagy igénytelenebbnek ható nyelvhasználatot. Ilyen eszköz például a *Hányadika van ma 22-én?* kérdésben a *hányadik* szó népies (írásban ékezet nélküli) formája, a *Hány óra az amennyi az ittlévő idő?* kérdésben az *amennyi* szó betoldása, amellyel a kérdés a beszélt nyelvi, tréfás *mennyi az annyi?* fordulatot idézi meg.

Nagyobb rendellenességek a szövegmondatok jelentésfolytonosságában figyelhetők meg. A mondategységek csak a bennük található, időre vonatkozó szavak külső verbális formáival valósítják meg a kohéziót (*nous sommes le combien, le 28, quelle heure, vingt heures, l'heure qu'il est*), kronológiát nem állítanak fel, referenciális jelentést nemigen kell bennük keresnünk. Ezek a mondatok belül üresek, ahogy egyébként a jelenet címe is sugallja: *Üres ház*. Ennek megfelelően a fordító akkor valósítja meg az adekvát szerkezeti-tartalmi átültetést, ha az időre vonatkozó szavakat üresnek tekinti. Pontosan így tesz Rideg Zsófia, aki az idő kifejezések referenciális üressége miatt a fordítás hangsúlyát a színpadi szöveg hangzására teszi, és nem ragaszkodik az eredeti számok megtartásához, mint például a francia *quatre et quatre* alliterációját megtartó *kettő és kettő* esetében.

A jelenet önmagában is egységet alkotó része a Kép-Gép által elmondott szöveg, amely a fordítás szempontjából is külön figyelmet érdemel. Ez utóbbi ugyanis a hír mint szövegműfaj jellegzetes jegyeit viseli, és kisebb kohéziós rendellenességei ellenére is a jelenet legkoherensebb egységét alkotja. A szöveg kohézióját egyrészt a 'háborús konfliktus' fogalomkörébe tartozó *forces, transfuges, observateurs, troupes* szavak teremtik meg, s ezek adekvát magyar megfelelői szintén hírszövegek elemei: *erői, dezertőrei, megfigyelők, csapatok*. Másrészt azok a jellegzetes kifejezések és sztereotip fordulatok biztosítják a szemantikai kapcsolatot, amelyek a háborús konfliktusokról szóló hírek szerkezeti sablonjainak képezik részét mind francia, mind magyar nyelven: *se sont occasionné d'importants dégâts mutuels – jelentős károkat okoztak egymásnak, sous les yeux des observateurs – a megfigyelők szeme láttára*. Emellett explicit logikai kapcsolóelemek is segítik a befogadót a feltételezetten utalt tényállások konstringensként történő értelmezésében: [K01] *alors même que* ([K02] *pour* [K03]). A fordító a kötőszók mezoszintű szövegkonstrukciós szerepét, konstringenciát teremtő funkcióját figyelembe véve azoknak a hírszöveg eredeti pontján való megtartásával hozott létre ekvivalens fordítást: [K01] *miközben* ([K02] *hogy* [K03]).

A szemiotikai szövegelemzésből látható tehát, hogy Novarina atipikus szövegének lényegi jellemzője a szöveg szemantikai töredezettsége: az értelmezhető szemantikai láncok rövidek, és gyorsan váltakoznak, jelentés nélküli szavak hangzanak el, vagy olyan mondatláncok, amelyek jelentések ugyan, de nehezen rokonítható fogalommezőbe tartoznak. Rideg Zsófia kiváló érzékkel teszi a hangsúlyt ennek a szemantikai töredezettségnek a magyarban való újra-

teremtésére, s ezzel, valamint kreatív nyelvi megoldásaival a francia szöveg minden szempontból egyenértékű párját hozza létre magyarul.

4 Összegzés

A tanulmány szövegelemzése a szövegnyelvészeti nézőpont fordításkritikában való alkalmazhatóságát kívánta illusztrálni. Fordítók, fordítástudományi szakemberek körében ugyanis gyakori megállapítás, hogy a fordításkritikák „nagy része inkább szubjektív szempontokat vesz figyelembe, a tetszik vagy nem tetszik kérdése a szakmai szempontok elé kerül” (Lőrincz 2008: 65). A kérdés ugyanakkor természetesen az, milyen eszközök, módszerek, elméleti keretek vannak a fordításkritikus segítségére abban, hogy ne szubjektív vagy véletlenszerűen kiválasztott szempontok szerint minősítsen jónak vagy rossznak egy műfordítást; hogy meg tudja mondani, a célnyelven létrejött szöveg az eredeti szöveg minden szempontból egyenértékű variánsa-e, s ha nem, akkor ennek a szöveg mely szintjén milyen jellegű probléma az oka. Nézetünk szerint a műfordításkritikusnak ugyanolyan analitikus befogadói attitűddel kell a két összevetendő műhöz fordulnia, ahogy a műfordító fordul a forrásnyelvi szöveghez. A műfordításkritikusra is érvényesnek tekinthető Lőrincz Julianna (2008: 43) műfordítóra vonatkozó megállapítása, mely szerint „az analitikus befogadás a forrásnyelvi szöveg részekre bontását is jelenti azzal a céllal, hogy az eredeti szövegegész grammatikai struktúráját, szemantikai és pragmatikai szintjeit újraalkossa a célnyelv kifejező eszközeivel”. A szövegnyelvészet, így a szemiotikai textológia elméleti kerete épp ezt a koherens, minden szövegre, a szöveg grammatikai, szemantikai és pragmatikai szintjére egyformán alkalmazható szövegelemzési módszert és szövegjelentést explicitáló eljárást tudja nyújtani. Ezt pedig irodalmi művek esetében szükségképpen egészíti ki a funkcionális stilisztikai megközelítés, amely az irodalmi szövegek stílusjegyeiből fakadó jelentéstöbbletet vizsgálja.

Tanulmányunk első szövegelemzése egy francia komplex kérdésalakzat és magyar fordításának összevetése volt. A stilisztikai aspektussal kiegészült szövegnyelvészeti vizsgálat láthatóvá tette, hogy egy retorikai alakzat mezoszintű szövegkonstrukciós funkciójának figyelmen kívül hagyása milyen kontextuális eltolódást okoz a fordítási szövegben a forrásnyelvi szöveghez képest. A vizsgált kérdésalakzat mondategységeinek felbontásával, átrendezésével, a mondathatárok áthelyezésével, valamint a propozicionális logikai kapcsolóelemek megváltoztatásával a fordításban eltűnik az eredeti alakzat stílushatása, emfatikus ereje, ezáltal jelentősen gyengül pragmatikai funkciója. A szövegnyelvészeti-stilisztikai elemzés eszközeivel kimutathatóvá vált, hogy a kontextuális ekvivalencia síkján létrejövő eltolódás fontos szövegjelentés-összetevőtől fosztja meg a fordítási szöveget.

A tanulmány másik szövegelemzésének célja annak illusztrálása volt, hogyan lehet szövegnyelvészeti eszközökkel számot adni nem prototipikus forrásnyelvi szöveg és célnyelvi szöveg megvalósulása közötti ekvivalenciaviszonyokról. Irodalmi mű esetében tudatos alkotói szándéknak és többlet-szövegjelentést hordozónak tekintjük a kevésbé koherensnek ható, deviáló szövegformát, emiatt a fordításértékelés fő szempontjának a szöveg „rontott” jellegének célnyelvi újraalkotását, azzal való egyenértékűségét tartjuk. Az atipikus szövegkarakterből adódóan azt vizsgáltuk, hogy a szövegértelem-szerveződés mely síkján és milyen szövegösszefüggést biztosító kötések gyengít tudatosan az eredeti műben az alkotó. Ehhez nyújt elméleti keretet és objektív szempontokat a szemiotikai textológia: atipikus szöveg esetében releváns szempontnak a szöveg nyelvi síkjainak összefüggőségét (konnexióját és kohézióját) és a felté-

telezeten utalt tényállások egy elképzelt kontextusra vonatkoztatott összefüggőségét (konstringenciáját) tartottuk. Ezek segítségével számot tudtunk adni a forrásnyelvi részlet szövegszerűségének szintjéről, hordozóiról, a sérülés kiterjedéséről, s ennek tükrében a fordítási egyenértékűség a kérdéses helyekre koncentrálni volt vizsgálható. Példánkban a szövegnyelvészeti elemzés a szövegszerűségek azonos szintjét és jellegét mutatta ki az eredeti és a fordítási szöveg között, ami objektíven igazolta a fordítás egyenértékűségére vonatkozó előzetes, szubjektív befogadói benyomásunkat.

Fordításkritikai célú szövegvizsgálatunk gyakorlati példaként kívánja igazolni, hogy a szövegnyelvészet – benne a szemiotikai textológia – holisztikus szemléletének megfelelően olyan elméleti és módszertani szempontokat képes nyújtani, amelyek árnyaltabbá teszik a szöveg működéséről való tudásunkat, és hozzájárulnak nemcsak a fordítási szöveg komplex szövegalkotási folyamatának jobb megértéséhez, hanem a műfordításkritika objektív, szakmai szempontok szerinti műveléséhez.

Irodalom

- Collognat, A. (1998): « Au fil du texte ». In: Laclos, P. Ch. de: *Les Liaisons dangereuses*. Paris: Pocket, I–XL.
- Dobi E. (2021): *A szemiotikai textológia hozadéka a szövegek jelentésreprezentációjában*. Budapest: Akadémiai Kiadó. <https://doi.org/10.1556/9789634546894>
- Károly K. (2007): *Szövegtan és fordítás*. Budapest: Akadémiai Kiadó.
- Klaudy K. (2009): *Bevezetés a fordítás elméletébe*. Budapest: Scholastica.
- Kovács I. (2004): Catherine Millet: Catherine M. szexuális élete. Műfordításkritika. *Litera*, online irodalmi portál. <https://litera.hu/magazin/kritika/catherine-millet-catherine-m-szexualis-elete.html> (Letöltés: 2022. 06. 30.).
- Lőrincz J. (2008): *Kultúrák párbeszéde*. Pandora Könyvek 10. kötet. Eger: Lícium Kiadó.
- Nagy A. (2022): Nyelvspecifikus szövegösszefüggés-hordozók és konstringenciaítélet. In: Dobi E. & Boda I. K. (szerk.): *A szövegkoherencia elméleti és gyakorlati megközelítései*. *Officina Textologica* 22. Debrecen: Debreceni Egyetem Magyar Nyelvtudományi Tanszék, 65–81.
- Officina Textologica* 16 (2011). A szövegösszefüggés elméleti és gyakorlati megközelítési módjai. Poliglott terminológiai és fogalmi áttekintés. (Petőfi S. János 80. születésnapjára). Szerk. Dobi E. Debrecen: Debreceni Egyetemi Kiadó.
- Officina Textologica* 17 (2012). A szövegösszefüggés elméleti és gyakorlati megközelítési módjai. Diszkusszió. Szerk. Dobi E. Debrecen: Debreceni Egyetemi Kiadó.
- Örkény I. (2007): Utószó. In: Laclos, P. Ch. de: *Veszedelemes viszonyok*. Budapest: Magvető.
- Petőfi S. J. (1996): Az explicités biztosításának feltételei és lehetőségei természetes nyelvi szövegek interpretációjában. A szemiotikai-textológiai értelmező interpretáció néhány aspektusa. *Linguistica, Series C, Relationes* 8. Budapest: Magyar Tudományos Akadémia Nyelvtudományi Intézete.
- Petőfi S. J. (2004): *A szöveg mint komplex jel. Bevezetés a szemiotikai textológiai szöveg szemléletbe*. Budapest: Akadémiai Kiadó.
- Petőfi S. J. (2009): Egy poliglott szövegnyelvészeti-szövegtani kutatóprogram II. (Adalékok a verbális szövegek szövegösszefüggőség-hordozóinak vizsgálatához). *Officina Textologica* 15. Debrecen: Debreceni Egyetem Magyar Nyelvtudományi Tanszék.

Nagy Andrea & Marádi Krisztina:
Szövegnyelvészeti szempontok a műfordításkritikában.
Két francia szövegrészlet magyar fordításának példája
Argumentum 18 (2022), 260–272
 Debreceni Egyetemi Kiadó
 DOI: 10.34103/ARGUMENTUM/2022/14

- Sepsi E. (2009): A cselekvő szó (ige) színháza. In: Novarina, V.: *A cselekvő szó színháza*. Budapest: Ráció Kiadó, 7–10.
- Szikszainé Nagy I. (2007): *Magyar stilisztika*. Budapest: Osiris.
- Szikszainé Nagy I. (2008a): *A kérdésalakzatok retorikája és stilisztikája*. Debrecen: Debreceni Egyetemi Kiadó.
- Szikszainé Nagy I. (2008b): Interrogáció. In: Szathmári I. (szerk.): *Alakzatlexikon. A retorikai és stilisztikai alakzatok kézikönyve*. Budapest: Tinta Könyvkiadó, s.v.
- Tolcsvai Nagy G. (1996): *A magyar nyelv stilisztikája*. Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó.
- Tolcsvai Nagy G. (2001): *A magyar nyelv szövegtana*. Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó.

Forrás

- Laclos, P. Ch. de (1998): *Les Liaisons dangereuses*. Édition revue et augmentée. Paris: Pocket.
- Laclos, P. Ch. de (2007): *Veszedelemes viszonyok*. Fordította Örkény István. Budapest: Magvető.
- Novarina, V. (2008–2009): *L'Opérette imaginaire. Képzeletbeli operett*. Fordította Rideg Zsófia. Debrecen: Csokonai Színház.

Nagy Andrea
 Debreceni Egyetem
 Francia Tanszék
 H-4032 Debrecen
 Egyetem tér 1.
 nagy.andrea@arts.unideb.hu

Marádi Krisztina
 Debreceni Egyetem
 Francia Tanszék
 H-4032 Debrecen
 Egyetem tér 1.
 maradi.krisztina@arts.unideb.hu